

Alkohol och könsnormer – en konflikt mellan olika ideal

Förord

Det finns många oskrivna regler och föreställningar om kön i samhället. Medvetna och omedvetna uppfattningar om vad som ses som manligt och kvinnligt påverkar oss dagligen. Även frågor om alkohol och berusning är omgärdade av starka normer och föreställningar. Många sociala sammanhang – både livets bästa stunder och i vardagen – förknippas med alkohol, vilket vi på olika sätt behöver förhålla oss till. Det som anses som det allmänt accepterade beteendet kan vara svårt att bryta mot eftersom det får sociala negativa konsekvenser.

I den här rapporten belyser vi sambandet mellan alkohol och könsnormer, en fråga som vi tror påverkar människor i alla åldersgrupper, men kanske särskilt unga vuxna. Vi vill utforska vilka normer som finns, för att öka medvetenheten, men också för att bidra till samtal och dialog. Vi har haft ett binärt fokus denna gång, men är medvetna om att frågan är bredare än så.

Under pandemin har vi nåtts av oroande rapporter om att jämställdheten har backat. Men sett över ett längre tidsperspektiv så har jämställdheten mellan könen stärkts inom många områden. När det gäller alkohol är det ändå oftast kvinnors alkoholkonsumtion som kritiserar. IQs opinionsundersökning visar att kvinnor i högre grad upplever att deras drickande bedöms. Det är också så många som 79 procent av de unga kvinnorna som anser att kvinnor undviker att dricka och bli berusade för att kunna hantera risker och riskfyllda situationer. Det är en bild som stärks av forskningen och som innebär att kvinnor ställs inför ett svårt dilemma. Samtidigt som de ska ha kontroll och inte ta risker, så finns det en motstridig uppfattning om att kvinnor som dricker är fria och jämställda. Det skapar en krock mellan olika ideal som kan vara svårnavigerad.

Kvinnor bedöms utifrån en egen skala, men det betyder inte nödvändigtvis att alla män har en enkel resa. Det är en begränsande mansroll som framträder i undersökningen och i forskningen. Att dricka mycket alkohol och kunna hantera det verkar vara en seglivad stereotyp som fortfarande stärker det maskulina kapitalet. Det är en norm som säkert många unga män finner besvärlig och obekvä, långt ifrån alla vill dricka sig berusade och tappa kontrollen. Det krockar också med ett mer modernt mansideal som handlar om att visa känslor, vara omhändertagande och jämställd.

En del kanske vänder sig mot denna beskrivning och säger att vi har kommit längre än så här på jämställdhetsområdet. Jag blev själv till viss del förvånad över att könsstereotypa uppfattningar från min ungdomstid fortfarande lever kvar, men det är vad undersökningen och forskningen pekar på. Mycket är dock fortfarande outforskat och mer forskning behövs, exempelvis när det gäller HBTQI-personers situation.

IQ vill bidra till samtal om alkohol och könsnormer. Det är hög tid att granska rådande normer och gamla ihärdiga stereotyper.

IQ vill bidra till samtal om alkohol och könsnormer. Det är hög tid att granska rådande normer och gamla ihärdiga stereotyper. Vi behöver belysa dessa antaganden om kvinnor och män kopplat till alkohol och utmana dem. För att kunna göra det har vi tagit hjälp av experter som genom intervjuer bidrar med sina perspektiv.

Utifrån vår undersökning, tidigare forskning och samtal med experterna skulle jag vill göra tre medskick till dig som läser.

- Normer kopplat till alkohol ser olika ut för män och kvinnor
- Det finns en obalans mellan könen kring trygghet och frihet
- Konservativa normer lever kvar – inte minst för kvinnor

Tillsammans kan vi reflektera över våra förutfattade meningar och samhällets normer, hur dessa påverkar oss och hur vi kan skapa förändring. Ett smartare förhållnings sätt till alkohol handlar inte om kön, utan om eftertanke och omtanke om varandra.

Karin Hagman
Vd, IQ

INTERVJU MED JUKKA TÖRRÖNEN

”Kulturförändringar sker inte jättesnabbt”

Det är olika normer som gäller, säger Jukka Törrönen, professor vid Institutionen för folkhälsovetenskap, Stockholms universitet. Hans forskning handlar om förändringar i ungdomars alkoholvanor. Kulturellt har det varit tillåtet för unga män att dricka mycket. Samtidigt är det ganska starka normer som kontrollerar unga kvinnors drickande. De avstår eller dricker lite för att behålla kontrollen.

Du pekar på att dricka alkohol har förlorat sin tidigare symboliska kraft som ett steg in i vuxenlivet. Vad tror du att det beror på?

Det är flera olika mekanismer som påverkar ungdomars fritid. Det handlar om en ökad föräldrakontroll men också om att ungdomar i dag har bättre relationer med sina föräldrar. Unga är också mer självständiga – det finns inte ett så homogent tryck att dricka. Mer än hälften av landets niondeklassare väljer att vara nyktra, det har blivit trendigt.

De sociala mekanismerna som påverkar i bakgrunden är ökad prestation när det gäller studier, träning och fritid. Ungdomar planerar ganska mycket. De tar ansvar och är mer individualistiska – det är inte så mycket gruppträck. Studier, dataspel och elitsatsningar är viktigare för dem än att dricka.

Av en studie som du är huvudförfattare till framgår att drickandet inte verkar vara en lika viktig del i att forma sin maskulinitet som tidigare. Unga kvinnor i studien svarade att de ibland inte vill dricka på fester av rädsla för att råka ut för något, som exempelvis sexuella övergrepp. Har vi en obalans mellan könen när det gäller trygghet och frihet?

Samhället har traditionellt kontrollerat kvinnors drickande mer. Det har kulturellt varit tillåtet för unga män att dricka mycket samtidigt som ganska starka normer kontrollerar unga kvinnors drickande. Det gör att de avstår eller dricker lite för att behålla kontrollen och minska risken för både moralism och sexuella övergrepp. För unga män handlar risken om våld, men de kan välja hur de vill göra. Det är olika normer som gäller och det finns en obalans när det gäller trygghet och frihet i relation till alkohol. En aspekt som väger in är att samhället och media behandlar unga kvinnor som framtida mödrar.

Unga kvinnor upplevs mycket mer än unga män, kurerar sin online-närvaro genom att "airbrusha" sina foton för att minimera de negativa aspekterna av deras drickande. Vad bottnar detta behov bland unga kvinnor att rätta till bilden av sig själva i?

En bild som tas kan spridas på sociala medier. Rykten sprids väldigt fort från fester, och i intervjuer berättar unga kvinnor ganska mycket om denna risk. Även risken att föräldrar och lärare kan se bilderna vägs in liksom att det kan ha betydelse när du söker jobb. Detta gäller i mycket större utsträckning för unga kvinnor än för unga män.

Varför ser vi en förändring i normerna kopplat till alkohol för män, men inte lika starkt bland kvinnor?

Maskulinitet är fortfarande viktigt för män, men det tar sig andra uttryck och visas på annat sätt. Det har flyttat från drickande till sport och dataspelande. Gymkulturen och att det är så viktigt hur kroppen ser ut kan också ses som en feminiseringsprocess, ett ganska feminint sätt att tänka på.

Teknik förändras snabbt men kulturförändringar sker inte jättesnabbt. Det skapas ett gap. Även om jämställdhet mellan kvinnor och män har ökat, har kulturella normer hela tiden kontrollerat kvinnors drickande mer. Populistiska strömningar nu betonar traditionella könsroller.

Är det något i undersökningsresultatet som förvånar dig eller som du skulle vilja kommentera?

Vi ser samma bild i forskningen. Alkohol används ganska ofta som en ursäkt för dåligt beteende, men kanske kommer det att förändras nu när ungas drickande går ner och de tar mer ansvar.

Att dricka är inte en fungerande strategi för att hantera livets utmaningar. Unga har ingen tid för spontant umgänge, och sedan 20 år tillbaka ser vi att förekomsten av ångest och depression bland unga har ökat. Deras liv är ganska organiserat och planerat med fokus på prestation. Samtidigt ser vi att det finns goda möjligheten att den ändrade inställningen till alkohol blir bestående. De kanske inte börjar dricka så mycket som tidigare generationer drack när de blev vuxna.

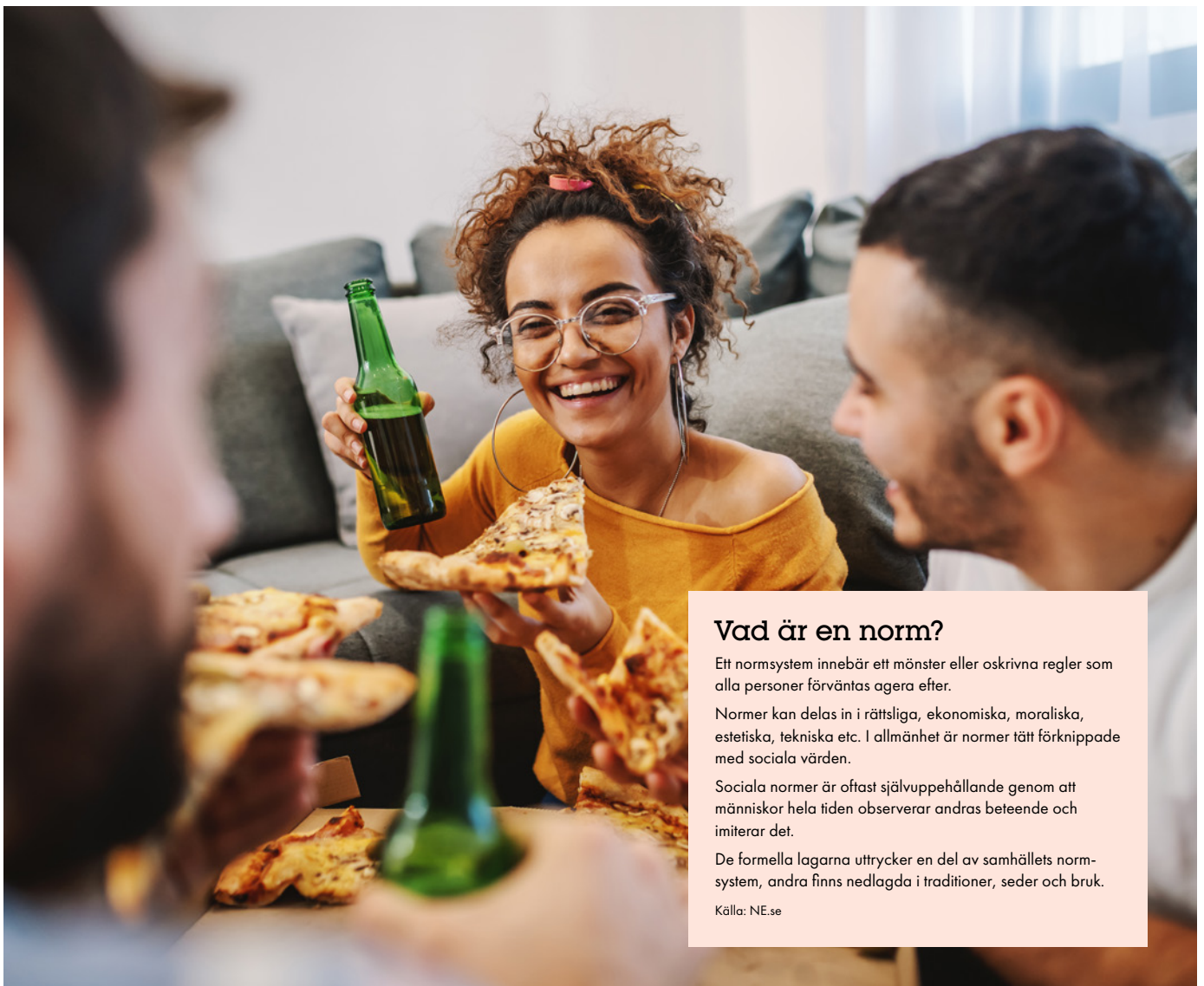
Även om jämställdhet mellan kvinnor och män har ökat, har kulturella normer hela tiden kontrollerat kvinnors drickande mer. Populistiska strömningar nu betonar traditionella könsroller.

Unga vuxnas syn på alkohol och könsnormer

I möten mellan människor finns det olika uppsättningar av oskrivna regler, normer, att förhålla sig till. Alkohol är ofta närvarande i olika sociala sammanhang, vilket innebär att det även finns normer kopplat till alkohol att anpassa sig till.

IQs Kantor Sifo-undersökning bland drygt 1 000 unga vuxna visar att unga idag upplever att det finns olika förväntningar på hur män och kvinnor ska dricka och att dessa förväntningar får olika konsekvenser för de olika könen.

Vad är en norm?

Ett normsystem innebär ett mönster eller oskrivna regler som alla personer förväntas agera efter.

Normer kan delas in i rättsliga, ekonomiska, moraliska, estetiska, tekniska etc. I allmänhet är normer tätt förknippade med sociala värden.

Sociala normer är oftast självuppehållande genom att människor hela tiden observerar andras beteende och imiterar det.

De formella lagarna uttrycker en del av samhällets normsystem, andra finns nedlagda i traditioner, seder och bruk.

Källa: NE.se

Historiska skiftningar med normer som består

Över tid har kvinnors och mäns konsumtionsvanor närmät sig varandra, men forskning pekar på att köns respektive drickande trots det i många avseenden regleras utifrån olika förväntningar.

Historisk dryckeskultur

Enligt forskningen skapades en uppdelning i kvinnlig och manlig dryckeskultur vid början av 1500-talet. Då ansågs kvinnors alkoholkonsumtion främst lämplig inom hemmets väggar medan mäns konsumtion kunde ske mer öppet i det offentliga rummet. Motboksperioden (1919–1955) har av en del forskare beskrivits som ett informellt genuskontrakt mellan staten och medborgarna som grundade sig på uppfattningen att kvinnor varken ville eller tyckte om att dricka. Men att det var viktigt för den manliga identiteten att konsumera alkohol.¹

Över tid har kvinnors och mäns konsumtionsvanor närmät sig varandra, men forskning pekar på att köns respektive drickande trots det i många avseenden regleras utifrån olika förväntningar. Exempelvis så tycks normer kring föräldraskap, ansvar och kontroll i högre grad styra kvinnors drickande än mäns.²

Nedgång i konsumtion – en genusfråga?

Under ett antal år har ungas alkoholkonsumtion haft en nedåtgående trend i Sverige. En svensk studie har tittat på sex olika möjliga förklaringar till denna nedgång varav en är förändringar i genusidentitet. Delförklaringen genus handlar om att unga män kan få uttryck för sin maskulinitet på andra arenor, som sport och dataspel, och att alkohol därför inte har samma roll som tidigare. Dock konstaterar forskarna att de sociala mekanismer som minskar respektive köns drickande inte är likadana eftersom unga kvinnor och män möter olika typer av normer relaterat till alkohol.

Tidigare studier från Australien, Storbritannien, andra nordiska länder och Nya Zeeland pekar på att kopplingen mellan maskulinitet och alkohol kan vara mer flexibel idag än tidigare, men att femininitet fortfarande styrs av restriktiva normer för att upprätthålla "respektabelt beteende" vid drickande.³

Kvinnor och mäns alkoholkonsumtion

Det finns tydliga skillnader mellan hur ofta och hur mycket kvinnor och män dricker. Män dricker fortfarande mer än kvinnor men sedan början av 2004 har det skett en gradvis utjämning mellan könen som huvudsakligen beror på att männens vanor blivit mer återhållsamma. Gruppen yngre män har den högsta årskonsumtionen av alkohol sett till alla åldersgrupper och båda könen. Bland kvinnorna är det 17–29-åringarna som konsumerar mest.

Dryckespreferenser skiljer sig också åt mellan könen. Kvinnor rapporterar i högre utsträckning att de dricker vin (utgör 68 procent av kvinnors konsumtion) medan män dricker mer öl (utgör 54 procent av mäns konsumtion).

Källa: CAN: Självrapporterade alkoholvänor i Sverige 2004–2019

IQs årliga undersökning Alkoholindex visar också att män har en mer tillåtande attityd till alkohol och berusning. Sedan mätningarna startade 2010 har män blivit något mer återhållsamma, men de är fortsatt betydligt mer tillåtande än kvinnor.

Källa: IQ: Alkoholindex 2020

1 Bogren, Alexandra. Mellan risk och njutning: Genus, sexualitet och alkoholkultur vid början av 2000-talet. *Socialmedicinsk tidskrift*. Nr 6, 2014.

2 Bernhardsson, Josefin. *Normalitetens gränser*. Stockholms universitet, 2014.

3 Törrönen, Jukka, Roumeliotis, Filip, Samuelsson, Eva, Kraus, Ludwig och Room, Robin. Why are young people drinking less than earlier? Identifying and specifying social mechanisms with a pragmatist approach. *International Journal of Drug Policy*. Vol. 64, 2019.

Olika förväntningar på kvinnor och män

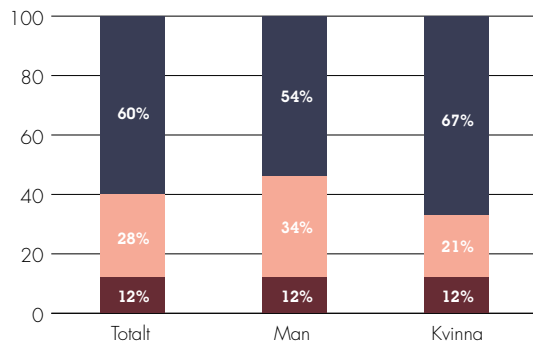
Unga män och kvinnor upplever olika förväntningar

Förväntningar på könen tar sig olika uttryck i olika åldersgrupper men genomgående framträder att kontroll och ansvar är avgörande för hur gränserna kring en normativ maskulinitet och femininitet skapas. För kvinnor handlar det om förväntningar om nykterhet, trygghet och ansvar. Medan det för män handlar om en förväntan om, eller acceptans för, en måttlig kontrollförlust och ansvarsbefrielse.⁴

IQs undersökning visar att 60 procent av unga vuxna upplever att det finns olika förväntningar kring hur män och kvinnor ska dricka. Bland kvinnor är den siffran ännu högre, 67 procent upplever att det finns olika förväntningar på könen.

FRÅGA: Upplever du att det finns olika förväntningar kring hur män/kvinnor ska dricka?

■ Ja ■ Nej ■ Vet ej

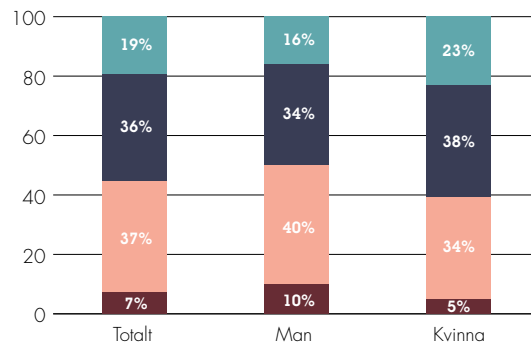
Bas: alla

Fler kvinnor har blivit bedömda för sitt drickande

När frågan ställs om respondenten själv har upplevt att andra bedömt deras alkoholkonsumtion utifrån att de är man respektive kvinna svarar 55 procent av de som dricker alkohol att det har skett flera gånger eller någon gång. Kvinnor svarar i högre utsträckning att deras alkoholkonsumtion har blivit bedömd utifrån deras kön. 61 procent svarar att det har hänt jämfört med 50 procent av männen.

FRÅGA: Har du upplevt att andra bedömt din alkoholkonsumtion utifrån om du är man/kvinna?

■ Ja, flera gånger ■ Ja, någon gång ■ Nej aldrig ■ Vet ej

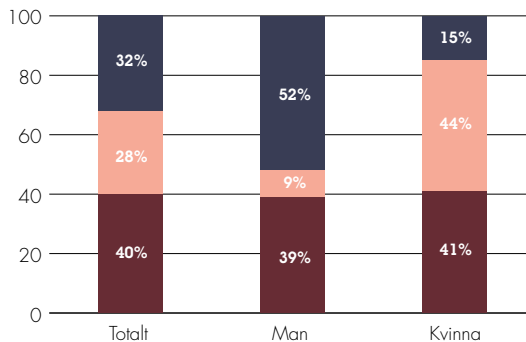

Bas: de som angivit att de dricker alkohol

Av de som upplevt att andra bedömt deras alkoholkonsumtion utifrån om de är man eller kvinna, svarar var tredje att det har gett dem friheten att dricka så mycket som de vill, här syns dock en skillnad mellan könen. Över hälften (52 procent) av männen svarar att de fått frihet att dricka så mycket de vill, medan bara 15 procent av kvinnorna har samma upplevelse. 44 procent av kvinnorna har istället upplevt att andras bedömning gjort att de har begränsats från att dricka så mycket som de vill. Motsvarande siffra bland männen är nio procent.

FRÅGA: Vilka konsekvenser har deras bedömning fått för dig?

■ Den har gett mig frihet att dricka så mycket jag vill
 ■ Den har begränsat mig från att dricka så mycket jag vill
 ■ Vet ej

Bas: de som angivit att de upplevt att andra bedömt deras alkoholkonsumtion utifrån om de är man eller kvinna

60%

av unga vuxna upplever att det finns olika förväntningar kring hur män och kvinnor ska dricka.

⁴ Bernhardsson, Josefina. *Normalitetens gränser*. Stockholms universitet, 2014.

Risker och njutning – komplex identitetskrock

Riskhantering eller frigörelse?

Unga kvinnors drickande har varit omgärdat av starka normer och oron för unga kvinnors drickande har ofta varit relaterad till risken att utsättas för övergrepp och våld. Kvinnor har utvecklat vanor och metoder för att inte dricka eller att dricka måttligt för att skydda sig från oönskade sexuella närmanden, våld från män och samhällets moral.⁵

Detta bekräftas när respondenterna i IQs undersökning fick ta ställning till om de tror att kvinnor undviker att dricka och bli berusade för att kunna hantera risker och riskfyllda situationer. 70 procent av de unga vuxna svarade ja. Bland kvinnorna svarade 79 procent ja, vilket kan jämföras med 63 procent av männen. Kvinnor själva upplever alltså i högre grad att kvinnor förhåller sig till frågan om risk och reglerar sitt drickande därefter.

svarar att de ska ta hand om andra. Det är en spegling av de normer som beskriv i forskningen för vad som traditionellt anses som kvinnligt beteende.

Tuff eller sårbar – vad är manlighet?

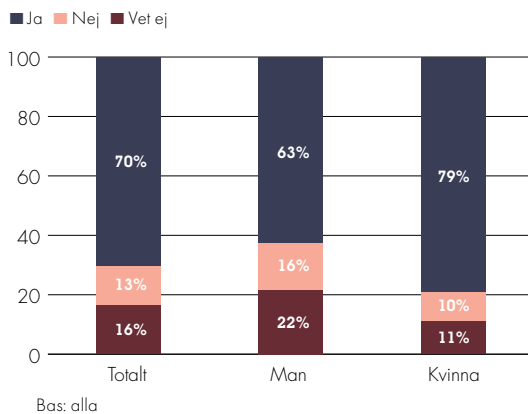
Färre studier har gjorts på män och alkohol kopplat till könsnormer än på kvinnor. Men även här indikerar forskningen en identitetskrock där maskulinitetskapande äger rum i ett spänningsfält mellan å ena sidan en traditionell, "grabbig" maskulinitet där alkohol associeras med tuffhet och i viss utsträckning våld och å andra sidan mer moderna maskulinitetsideal som bland annat handlar om faderskap, kreativitet och svaghet.⁷

I undersökningen framkommer att bilden av att det är manligt att kunna dricka mycket alkohol lever kvar. 70 procent av respondenterna instämmer i att det finns en allmän uppfattning som säger att det är manligt att dricka mycket och kunna hantera det. Till skillnad från kvinnors riskminimerande syns ingen signifikant skillnad i uppfattning mellan könen i denna fråga.

När kvinnor får frågan om hur de förväntas vara i sammanhang där det dricks alkohol svarar var tredje att de ska släppa kontrollen och drygt var fjärde att de ska ha kontroll. Att släppa kontrollen och samtidigt ha kontroll – en svår ekvation att få ihop.

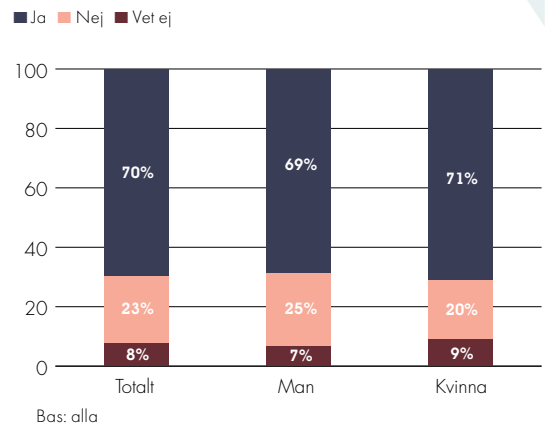
FRÅGA: Tror du att kvinnor undviker att dricka/bli berusade för att hantera risker/riskfyllda situationer?

Flera forskare pekar på att kvinnors drickande fördöms just utifrån ett riskperspektiv – det är farligt om kvinnor "dricker som män". Samtidigt förskönas samma beteende utifrån ett valfrihets- och konsumtionsperspektiv – en kvinna som dricker är "jämsställd, fri och cool". Det blir en del av ett komplext identitetsprojekt, att undvika risker och samtidigt söka njutning. Detta kopplas i sin tur till motsägelsefulla föreställningar om vad som är "korrekt" kvinnligt beteende.⁶

När kvinnor får frågan om hur de förväntas vara i sammanhang där det dricks alkohol svarar var tredje att de ska släppa kontrollen och drygt var fjärde att de ska ha kontroll. Att släppa kontrollen och samtidigt ha kontroll – en svår ekvation att få ihop. Var femte tycker att det finns en förväntan om att de ska hålla god min och lika många

FRÅGA: Anser du att det finns en allmän uppfattning som säger att det är manligt att dricka mycket och kunna hantera det?

När män får frågan om hur de förväntas vara i sammanhang där det dricks alkohol svarar drygt var fjärde att de ska dricka mycket och kunna hantera det och släppa kontrollen. Ungefär var tredje upplever att de ska vara roliga.

⁵ Törrönen, Jukka, Roumeliotis, Filip, Samuelsson, Eva, Kraus, Ludwig och Room, Robin. Why are young people drinking less than earlier? Identifying and specifying social mechanisms with a pragmatist approach. *International Journal of Drug Policy*, Vol. 64, 2019.

⁶ Bogren, Alexandra. Mellan risk och njutning: Genus, sexualitet och alkoholkultur vid början av 2000-talet. *Socialmedicinsk tidskrift*, Nr 6, 2014.

⁷ Bogren, Alexandra. Mellan risk och njutning: Genus, sexualitet och alkoholkultur vid början av 2000-talet. *Socialmedicinsk tidskrift*, Nr 6, 2014.

Vara en del av gruppen

40 procent av kvinnorna och 39 procent av männen säger att det finns en förväntan om att de ska dricka som andra när de är i sammanhang med alkohol.

En studie som gjorts med studenter i åldern 18–24 år i Australien har tittat på hur sociala influenser är bundna till ungas drickande och identitet. Kön var ett framträdande inslag i konstruktionen av socialt tryck i forskarna analys. Unga män uppmuntrar varandra att dricka och unga kvinnor sätter press på andra unga kvinnor, men unga kvinnor verkar inte uppmuntras av unga män att dricka mycket alkohol.⁸

Även i en kunskapsöversikt som Jämställdhetsmyndigheten har tagit fram framgår att gruppen har stor betydelse när maskulinitets "görs". Gruppens maskulinitetsnormer skiljer sig ofta jämfört med enstaka individers normer. Våld, trakasserier och sexistiska normer kopplas starkt till ungdomsåren och bidrar till att maskulinitetsnormer konstrueras och befästs inom en grupp. Därmed får gruppen en central roll, där finns publiken som gör att beteenden som våld och trakasserier får effekt.⁹

Unga män har i en studie beskrivit att den viktigaste faktorn för att må bra är känslan av att tillhöra en grupp och ha starka relationer. De beskrev att grupp-tillhörigheten ökar när de dricker alkohol och röker tillsammans, och de uppfattade inte att detta skulle kunna ha en negativ effekt på hälsan. Upplevelsen är snarare att känslan av tillhörighet skapar välbefinnande.¹⁰

Men det finns också studier som pekar på att dryckeskulturen är i förändring. I en svensk studie om den nedåtgående konsumtionstrenden bland unga föreslås att kultur och normer kring alkohol har förändrats och att alkohol förlorat den stora symboliken som en övergångsrit till vuxenlivet. Detta säger snarare att gruptrycket att dricka minskar och att det finns mer utrymme för konkurrerande aktiviteter för unga.¹¹

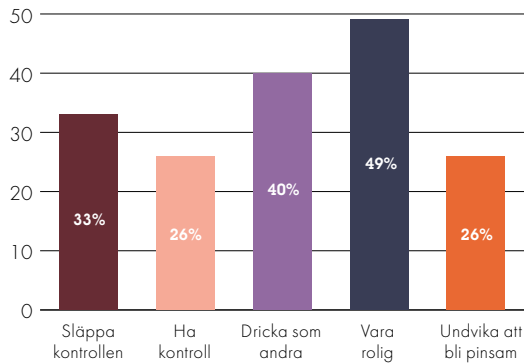
Inte bara en fråga om kön?

Genom kvalitativa intervjuer har en forskare studerat hur människor konstruerar symboliska skillnader och gränser mellan sig själva och andra när det gäller könsrelaterade normer. Syftet var att se hur deltagarna förhandlar om en uppsättning könsrelaterade dryckesnormer relaterat till sexuell lust och aggression. Resultatet landar i att den typ av överbrygningsmetoder som överskrider könsgränser är viktigare i bildandet av normer relaterade till drickande och sexuellt beteende än tidigare forskning visat. Samtidigt går resultatet i linje med tidigare forskning som föreslår att våld, aggression och alkoholkonsumtion är kulturellt kopplade med en viss typ av maskulinitet.

Samma studie pekar även på att det finns en klassdimension i hur deltagarna konstruerar problemet. För deltagarna utgjorde manliga fotbollshuliganer som dricker och slåss ett större problem än unga kvinnor som dricker och har sex. De kategoriserade fotbollshuliganer, sjaskiga män i barer och män på landsbygden – grupper som underförstått är arbetarklass.¹²

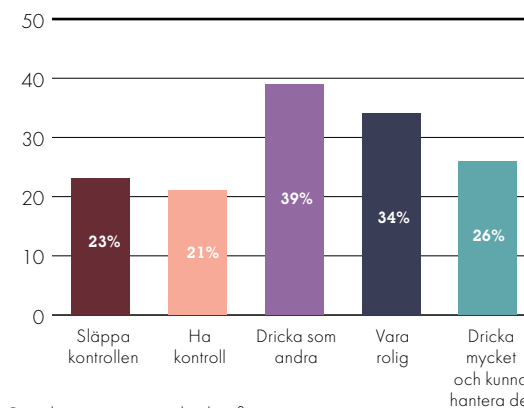
Förväntningar i sammanhang med alkohol

I sammanhang där det dricks alkohol upplever **kvinnor** att de ska:

Bas: de som angivit att de identifierar sig som kvinna

I sammanhang där det dricks alkohol upplever **män** att de ska¹³:

Bas: de som angivit att de identifierar sig som man

8 Hepworth, Julie, McVittie, Chris, Schofield, Toni, Lindsay, Jo, Leontini, Rose och Germov, John. "Just choose the easy option": Understanding students' risky alcohol use and social influence. *Journal of Youth Studies*. Vol. 19, 2016.

9 Jämställdhetsmyndigheten. *Maskuliniteter och ohälsa – en översikt*. Angered: Jämställdhetsmyndigheten, 2021.

10 Jämställdhetsmyndigheten. *Maskuliniteter och ohälsa – en översikt*. Angered: Jämställdhetsmyndigheten, 2021.

11 Törrönen, Jukka, Roumeliotis, Filip, Samuelsson, Eva, Kraus, Ludwig och Room, Robin. Why are young people drinking less than earlier? Identifying and specifying social mechanisms with a pragmatist approach. *International Journal of Drug Policy*. Vol. 64, 2019.

12 Bogren, Alexandra. "I don't think there are great sex differences there": Processes of discursive bridging and othering in a discussion of gendered norms related to alcohol, sexual behaviour, and aggression. *International Journal of Drug Policy*. Vol. 81, 2020.

13 Frågan som ställdes var *I sammanhang där det dricks alkohol, upplever du då att det finns en förväntan om att du ska: 27 procent av männen svarade att inget av de angivna svarsalternativen stämde med en förväntan som de upplevt.*

Alkohol och berusning som ursäkt

73%

av respondenterna svarar att både män och kvinnor använder alkohol för att ursäkt ett dåligt beteende.

När vi dricker alkohol händer flera olika saker i kroppen och redan vid små mängder försämras omdömet, tankeförmågan och reaktionsförmågan. Nervositet och hämningar släpper samtidigt som förmågan att läsa av andras signaler försämras. En opinionsundersökning som IQ genomförde 2019 visar till exempel att många tycker att alkohol gör det lite lättare att våga prata med nya människor. 84 procent av unga vuxna, både kvinnor och män, upplevde att det blev mycket eller lite lättare att ragga efter ett par glas. Men det var också många som upplevt att en alkoholpåverkad person missuppfattat signaler vad gäller intresse av att ha sex.

För många unga vuxna fungerar alkoholen som ett socialt smörjmedel som kan underlätta kontakt och närmanden. Men årets undersökning visar att det också i hög grad används som en ursäkt för olämpligt beteende. 73 procent av respondenterna svarar att både män och kvinnor använder alkohol för att ursäkt ett dåligt beteende. 20 procent anser att det är främst män som gör det.

Att göra bort sig i topp för både kvinnor och män

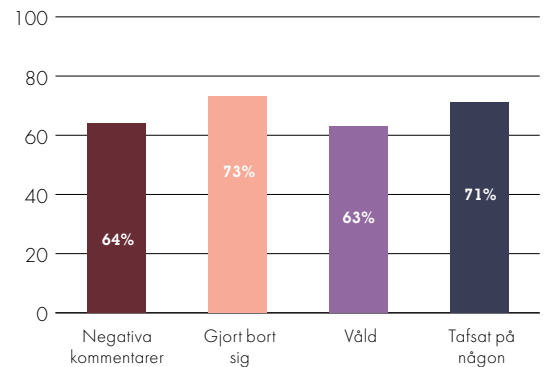
För både kvinnor och män så toppar *gjort bort sig* listan över beteenden som ursäktas med att de var berusade. 83 procent av respondenterna anser att kvinnor ursäktar sådant beteende och 73 procent att män gör det. Kvinnor svarar i högre grad att det är ett beteende som kvinnor ursäktar, 89 procent instämmer i det.

Vilka beteenden som kvinnor ursäktar följs efter *gjort bort sig* av *negativa kommentarer* (70 procent), *tafsats på någon* (30 procent) och *våld* (24 procent). Män anser i högre grad att kvinnor ursäktar att de tafsats och utövat våld. 40 procent av männen anser att kvinnor skyllt tafsande på berusning jämfört med 19 procent av kvinnorna. För våld är motsvarande siffror 32 procent av männen och 16 procent av kvinnorna.

När det gäller vilka beteenden som män bortförklarar med att de var berusade är det *tafsats på någon* som följer efter att *göra bort sig*. Kvinnor anser i högre grad, 80 procent jämfört med 63 procent, att män ursäktar den typen av beteende. Även för *våld* syns en tydlig skillnad mellan könen, 56 procent av männen och 71 procent av kvinnorna svarar att det är ett beteende som slätas över.

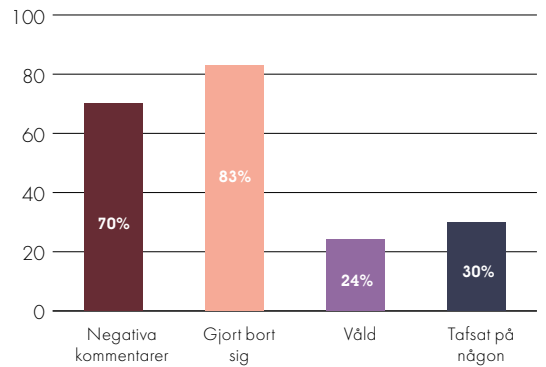
Vilka beteenden ursäktas?

Beteenden som **män** ursäktar med att de var berusade:

Bas: de som angivit att det händer att män använder alkohol för att ursäkt ett dåligt beteende

Beteenden som **kvinnor** ursäktar med att de var berusade:

Bas: de som angivit att det händer att kvinnor använder alkohol för att ursäkt ett dåligt beteende

INTERVJU MED IDA ÖSTENSSON OCH JOHAN PETTERSSON

”Vi behöver höja kunskapen kring alkoholens baksidor”

Jämlikhetsstiftelsen Make Equal har arrangerat killmiddagar för att få män att prata känslor, och uppmärksammat att alkoholen förstärker och adderar redan gamla normer och därför står i vägen för förändring och omställning. Johan Pettersson är stats- och genusvetare och föreläser om normer, alkohol och manlighet. Organisationens grundare och talesperson Ida Östensson framhåller hur kraven alltid har varit, och fortfarande är, mycket större på tjejerna än killarna.

Foto: Kristina Wricksell/Bukhari

I IQs opinionsundersökning svarar männen att andras bedömning har gett dem frihet att dricka så mycket de vill. Kvinnorna svarar däremot att den har begränsat dem från att dricka så mycket de vill. Är detta könsnormer som håller på att försvagas eller förstärkas?

Det är svårt att säga huruvida normerna försvagats eller förstärkts. Om något låter det som att de, utifrån resultatet, åtminstone är oförändrade. Det finns en förväntan på alla att konsumera alkohol, men vi vet att den förväntan är större på killar och män, vilket också ger dem ett större spelrum – men även förväntningar om att konsumera stora mängder alkohol och ofta.

Kvinnor förväntas både släppa kontrollen och vara kontrollerade. Är det en bild som ni känner igen?

Verkligen. Det är en dubbelbestraffning som vi lägger på tjejer och kvinnor generellt, även kopplat till det sexuella samspelet. En kvinna som inte dricker eller ”släpper till” är tråkig medan en som dricker till berusning inte anses vara ansvarig. Samma förväntan är bidragande till att många kvinnor anklagas, exempelvis i sexualbrottsmål, för att ha varit berusade och genom det på något absurt sätt varit ansvariga för de övergrepp de blivit utsatta för.

Make Equal har uppmärksammat att normer kring alkoholdrickande och manlighet kan förstärka varandra, i form av att till exempel pressa varandra till att dricka alkohol. Är detta frågor som diskuteras på killmiddagarna?

Ja, i våra samtalsguider kommer alkohol upp på många olika teman men framför allt under temat ”flyktvägar” där männen bland annat pratar om hur de använt alkohol som flyktväg. Vi låter även killarna och männen prata om hur de själva agerar om de ser att en manlig kompis mår dåligt och dämpar ångesten med att dricka alkohol.

I samtalsguiden om skörhet diskuteras om det är enklare att visa sig skör/sårbar/arg när de är alkoholpåverkade och varför det är så. Vi har även tagit fram ett digitalt samtalsspel riktat till idrotten, gamingkulturen och fritidsgården. Där finns ett helt avsnitt om alkohol och fest riktat till idrotten.

Det är väldigt engagerande frågor som män sällan pratar om.

IQs undersökning visar att alkohol används av både män och kvinnor för att ursäka ett dåligt beteende. Hur tänker ni om det?

Att det fortfarande finns en samhällelig bild av att alkohol frigör oss från personligt ansvar. Samtidigt finns det en stark skillnad mellan hur vi ser på kvinnor och mäns ansvar. Återigen kan en titta på sexualbrottsmål, där alkohol ofta används som förmildrande omständighet för förövaren (han är ju inte sån egentligen) medan kvinnor istället anses mindre trovärdiga om de varit berusade.

Make Equal utmanar normer, flyttar fokus och breddar perspektiven. En bärande idé är att alla kan vara en del av lösningen. Hur kan den se ut när det gäller könsnormerna kopplat till alkohol?

För killar och män kan vi verkligen rekommendera att bjuda in till en #killmiddag och prata om alkoholvanor. Umgås ni utan alkohol? Kan ni prata om hur ni mår utan att dricka? Hur skiljer sig stämningen åt mellan när ni dricker och inte dricker? I övrigt handlar det fortfarande om att driva opinion kring dessa frågor. Vi behöver höja kunskapen kring alkoholens baksidor. Vi behöver utbilda rättsväsendet kring kön och makt. I grund och botten handlar det om normförändring, och där behöver vi vara fler som hjälps åt.

Det är en dubbelbestraffning som vi lägger på tjejer och kvinnor generellt, även kopplat till det sexuella samspelet.

INTERVJU MED PONTUS STRIMLING

”Våra normer sätts under tonåren”

Pontus Strimling är docent i nationalekonomi och forskar om normer vid Institutet för framtidsstudier. I sin forskning har han intresserat sig för vilka underliggande värderingar som styr normförändringar. Han menar bland annat att självkontroll och att inte tappa kontrollen har blivit viktigare. Det finns specifika förklaringar till skillnader i könsnormer men inte förklaringar till hur mönstret ser ut.

Foto: Sarah Movitz

En normförändring som du har pekat på är att vi har allt mindre acceptans för det som är farligt. Hur påverkar det vår syn på alkohol, som ju också är förknippat med njutning? Vilka andra viktiga faktorer skulle du säga har påverkat normförändringen?

Generellt så har självkontroll blivit viktigare. Känslan av att kunna kontrollera sig och att ha kontroll över sitt eget handlande har blivit alltmer viktigt. Då blir det mindre intressant att vara berusad. Ju mer liberalt ett land är desto viktigare är det med självkontroll, och länder blir i allmänhet alltmer liberala.

Du har pekat på att trenden är att man inte ska tappa kontrollen. Det går an att dricka några glas, men unga har blivit mer restriktiva vad gäller berusningsdrickande. Är det de unga som går före när normer förändras?

Även om normer förändras hela tiden så sätts våra normer under tonåren, det finns en kohort-effekt. Nyare generationer startar från en högre nivå. Ett exempel är synen på homosexuella som är mer positiv i alla generationer, men för varje generation har man startat från en högre nivå. För ungdomar är det numera en icke-fråga. Snarare att inte vara positiv är avvikande bland unga. Samma sak gäller för alkoholnormen, även om man förändras hela livet så förändras man inte så radikalt. Nyare generationer har andra möjligheter att ligga före senare generationer.

En annan förklaring är att alkoholkonsumtion är kopplad till vad man gör.

Alkohol hänger ihop med vad man gör. Alkohol och dataspel är inte så starkt sammankopplat. Alkohol blir då inte så stor grej.

IQs opinionsundersökning visar att det finns en allmän uppfattning att det är manligt att dricka mycket och kunna hantera det och att kvinnor undviker att dricka/bli berusade för att hantera risker. Är det könsnormer som du tror kommer att bestå eller är de på väg försvinna?

Man skulle kunna förvänta sig att skillnader mellan kvinnor och män borde minska över tiden. Det är ditåt vi går om man tittar på vilka krav vi lägger på oss. Men det är vanligt att vi hittar könsskillnader. Stora könsskillnader utan att det riktigt finns någon bra förklaring, alkohol är en sådan, en annan är hygienrejer. Hygiennormen är att tjejer förväntas duscha oftare och det finns mindre acceptans och är socialt värre för tjejer att ”lukta illa” och vad kvinnor själva känner. Andra hygiennormer är under vilka omständigheter som man måste tvätta händerna.

Ett annat exempel är att även om alla yrken i princip är möjligt att välja både för tjejer och killar så finns det ganska starka mönster kring vilka yrken tjejer och killar väljer. Det är skillnader i normer mellan könen som vi inte har någon förklaring till.

Preferenserna förändras men relationerna mellan män och kvinnor förblir stabila. Kvinnor har alltid varit mer positiva till homosexualitet än vad män har varit. Det är de fortfarande, de följer med. Det är inte konstigt att vårt mest socialkonservativa parti har en majoritet av män bland sina väljare och det minst socialkonservativa partiet har en majoritet av kvinnor bland sina väljare. Samtidigt ser vi att när tjejer och killar umgås mer tillsammans så blir skillnaderna mindre, och det gäller även alkoholkonsumtion.

Det finns specifika förklaringar till skillnader i könsnormer men inte för till hur mönstret ser ut. Det är helt klart ett område för mer forskning!

Det finns specifika förklaringar till skillnader i könsnormer men inte för till hur mönstret ser ut. Det är helt klart ett område för mer forskning!

Om undersökningen

Syftet med denna undersökning är att belysa sambandet mellan alkohol och könsnormer samt vilken inverkan det har på unga vuxna. IQ vill uppmärksamma denna fråga för att visa vilka normer som finns gällande kön och alkohol för att öka medvetenheten och bidra till samtal.

Opinionsinstitutet Kantar Sifo har på uppdrag av IQ genomfört den riksrepresentativa undersökningen under perioden 15–23 mars 2021 bland 1 047 personer, 18–34 år, via en slumpvis rekryterad webbpanel. 384 män och 663 kvinnor deltog i undersökningen, svaren är viktade.

REFERENSLISTA

Bernhardsson, Josefin. *Normalitetens gränser*. Stockholms universitet, 2014.

Bogren, Alexandra. Mellan risk och njutning: Genus, sexualitet och alkoholkultur vid början av 2000-talet. *Socialmedicinsk tidskrift*. Nr 6, 2014.

Bogren, Alexandra. 'I don't think there are great sex differences there': Processes of discursive bridging and othering in a discussion of gendered norms related to alcohol, sexual behaviour, and aggression. *International Journal of Drug Policy*. Vol. 81, 2020.

Jämställdhetsmyndigheten. *Maskuliniteter och ohälsa – en översikt*. Angered: Jämställdhetsmyndigheten, 2021.

Törrönen, Jukka, Roumeliotis, Filip, Samuelsson, Eva, Kraus, Ludwig och Room, Robin. Why are young people drinking less than earlier? Identifying and specifying social mechanisms with a pragmatist approach. *International Journal of Drug Policy*. Vol. 64, 2019.

Hepworth, Julie, McVittie, Chris, Schofield, Toni, Lindsay, Jo, Leontini, Rose och Germov, John. "Just choose the easy option": Understanding students' risky alcohol use and social influence. *Journal of Youth Studies*. Vol. 19, 2016.

IQ finns för att de som dricker alkohol ska kunna göra det på ett smartare sätt med omsorg om hälsan så att ingen tar skada. IQ är ett fristående dotterbolag till Systembolaget. Läs mer på iq.se.